

Çalışma İlişkilerinin Yeniden Üretimde Kapitalist Eğitim Sisteminin Rolü

Emrullah Tekin¹

Başvuru/Received: 11/01/2024

Yayın/Online Published: 20/04/2024

Kabul/Accepted: 25/03/2024

Özet

Bilgi, toplumları dönüştürme gücünü yaratır. Toplumları dönüştürme gücünü –bilgiyi- elinde bulunduran kimse iktidar gücüne sahip olur. Tarihsel süreçte kimi zaman devlet bu güce sahip olmuş kimi zaman sermaye sınıfı. İster devlet olsun ister sermaye sınıfı olsun bilgiden kazandıkları toplumu dönüştürme gücünü yani iktidarını belli araçlar ile sürdürmüştür. Bu araçların en önemlisi ise eğitim olmuştur. İnsan aklını işlevli kılmakta en önemli aygıtlardan biri olan eğitim, sermaye sınıfı için bir torna atölyesine dönüşmüştür.

Zira her dönemde sermaye sınıfı kendi çıkarları doğrultusunda toplumları dönüştürmek ister. Toplumsal dönüşümü ise iki aşamada yapmak durumundadır; iktisadi ve politik. Bu çerçevede, maksimum fayda sağlamak amacıyla yeni yatırım alanları keşfeden ve bu alanlara yatırım yapan sermayedar sınıf ihtiyaç duyduğu işçiyi torna atölyesi dediğimiz eğitim alanlarında yetiştirir.

Anahtar Kelimeler: Çalışma ilişkileri; eğitim; kapitalizm

JEL Sınıflandırması: I25, E24

The Role of the Capitalist Education System in the Reproduction of Labour Relations

Abstract

Knowledge generates the power to transform societies. Those who possess this power of transformation—knowledge—also wield power over society. Throughout history, at times, the state has held this power, while at other times, it has been the capitalist class. Whether held by the state or the capitalist class, they have sustained their power of societal transformation, or their authority, through certain means. The most significant of these means has been education. Education, which is one of the most important instruments in functionalizing the human mind, has been transformed into a lathe workshop for the capitalist class.

Indeed, in every era, the capitalist class seeks to transform societies in line with its own interests. This societal transformation necessitates two stages: economic and political. Within this framework, the capitalist class, which seeks to maximize its benefits, discovers new investment areas and trains the necessary labor force in educational areas termed as lathe workshops.

Keywords: Labour relations; education; capitalism

JEL Classification: I25, E24

¹ Öğr. Görevlisi, Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, etekin@bandirma.edu.tr

1. Giriş

Bilim bilginin sistematikleşmiş halidir. Bilimi bu çerçevede değerlendirdiğimizde bilginin önemi daha da gün yüzüne çıkacaktır. Gerçekten de bilgi insanlığı ilkel komünal toplumlardan, yani avcı toplayıcı dönemden modern çağa taşıyan en önemli faktördür. Bilginin tarihsel sürecine bakıldığında savunulan bu tezin, bilginin insanlığı avcı toplayıcı dönemden modern çağa taşıdığı gerçeği, doğruluğunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla bilginin ve bilginin çıktısı olan bilimin, tarihsel süreçte, toplumsal düzlemde, toplumların gelişiminde ve bilimsel ilerlemelerde çok ehemmiyetli bir yapıtaşı olarak ön plana çıkmaktadır.

Tarihsel süreçte değerli olanı elinde bulunduran kimseler ve/veya toplumlar değerli olanı elinde bulundurdukları için güçlenirler. Değerli olanın, değerlinin oluşturduğu-getirdiği bir güçtür bu. Bu güç iktidarı oluşturur. İktidar salt olarak yönetme erkini elinde bulundurma durumu olarak düşünülmemelidir. En basit anlamıyla iktidar, dönüşümü sağlayabilme gücü, yetisi olarak görülmelidir. Bu açıdan düşünüldüğünde devlet kurumları da bir iktidar olabilir, bir sınıfta ders anlatan öğretmene yön veren öğrenciler de iktidar olabilir.

Bilginin sistematikleşmesiyle birlikte ortaya çıkan bilim, toplumları değiştirme yetisini içinde barındırır. Aydınlanma dönemine kadar toplumları değiştirme yetisi bilimden bağımsız başka araçlarda görülmüştür. Antik çağda bu yeti siyasal yönetim tarzına dayanırken orta çağda kilisenin ve kilisenin çıktısı olan skolastik düşünce tarzına dayanmaktaydı. Ancak bilginin sistematikleşmesiyle bilimin ortaya çıktığı aydınlanma döneminde –ki bu dönem VII. Ve VIII. yüzyılları kapsamaktadır- güç ilişkilerinde birtakım değişimler meydana gelmiştir. Aydınlanma dönemi ile birlikte fikişel ve düşünsel birtakım gelişmeler ile birlikte yeni bir sınıfın doğduğu görülmüştür. Burjuva sınıfı.

Burjuva sınıfı, Katolik kilisenin iktidarı altında bulunan bilgiyi kullanmakta zorluk çeken bilim ile ilgilenen kimseler için Rönesans sarayı olarak isimlendirilen birimler kurdu. Bilim ile ilgilenen kimselerin bu birimlerde çalışmalarını sürdürmelerini sağladı. Burjuvazi bu hareketiyle iktidar için ön şart olan bilim üzerinde etkinlik kazandı. Ancak burjuva sınıfının bu uğraşları elbette ki kendi çıkarları doğrultusunda idi. Zira burjuva sınıfının doğuşuyla birlikte üretim yapısında birtakım değişimler yaşanmış; söz konusu değişimlere uygun teknik ilerlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Burjuva sınıfı kurmuş oldukları Rönesans saraylarında ihtiyaç duydukları teknik ilerlemeleri bilim ile ilgilenen kimselere yaptırmaya başladılar. Bu şekilde başlayan süreç ile birlikte burjuva sınıfı dediğimiz sermaye sınıfı bilgi gücünü eline geçirmiş ve iktidar gücüne sahip olma sürecini başlatmıştır.

İktidarlar amaçlarını yerine getirmek amacıyla araçlar kullanırlar. Gerek devletler gerekse sermayedar sınıfı bilgi ile elde ettikleri güçleri kendi çıkarları doğrultusunda ilerletmek için kullandıkları araçlardan biri eğitim olmuştur. Özellikle modern çağa geldiğimizde eğitim bir insan hakkı olarak görülmüş ve bu hakkın tüm insanlar tarafından kullanılması için girişimler olmuştur. Kişiler için çocukluk dönemi dediğimiz altılı-yedili yaşlarda sağlanacak olan bu eğitim hakkı ile kişiler hakim iktidarın çıkarları, ideolojilerine uygun olarak yetiştirilecek ve kurulmak istenen sisteme entegrasi kolaylaşacaktır. Ancak belirtilmesi gerekir ki her olgu aynı zamanda kendi zıtlığını yaratır ve bu zıtlığı ile yaşayabilir. Bu sebeple bilginin getirdiği güç ile iktidarı elinde bulunduran devlet ve/veya sermayedar sınıfın özellikle eğitim aracında

istemeyeceği çatlaklıkların oluşması mümkündür.

Bu çerçevede denilebilir ki; bilgi, toplumları dönüştürme gücünü yaratır. Toplumları dönüştürme gücünü –bilgiyi- elinde bulunduran kimse iktidar gücüne sahip olur. Tarihsel süreçte kimi zaman devlet bu güce sahip olmuş kimi zaman sermaye sınıfı. İster devlet olsun ister sermaye sınıfı olsun bilgiden kazandıkları toplumu dönüştürme gücünü yani iktidarını belli araçlar ile sürdürmüştür. Bu araçların en önemlisi ise eğitim olmuştur.

2. Bilim ve Bilimin Ortaya Çıkışı

Bilim; “... nesnel sağlamlığı olan bilgiler bütünü”, “neden-sonuç ilişkilerinin ifade edildiği sistematik bilgiler birikimi”, “insanoğlunun biriktirdiği kaydedilmiş sistematik bilgi”, “kanıtlanmış ve sistemli hale getirilmiş bilgiler ...” gibi farklı tanımlarla sahip olmuştur. (Çağdaş Bilim Anlayışı; 2016).

Bilimin hızla gelişiyor olması, dinamik olması, içinde bulunduğu dönemi-toplumu etkiliyor ve etkileniyor olması ve elbette sosyal bilimcilerin dayandığı disiplinlerin farklılığı sebebiyle ortak, herkesin üstünde birleştiği bir bilim tanımı yapmak mümkün değildir. Bununla birlikte bilimi, olgu ve/veya olayların bir bölümünü ele alarak belli yöntemler ışığında sonuca varma uğraşı olarak tanımlamak mümkün olacaktır.

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere bilim bilgilerin sistematik olmasıyla alakalı bir durumdur. Bu sebeple bilimin varlığını bilginin sistematikleşmesine dayandırmak gerekecektir. Rönesans dönemi Aydınlanma çağına düşünme ilkeleri ve beraberinde Kopernik, Kepler, Galileo, Newton ve Descartes gibi bilim insanlarının çalışmaları bilimin doğuşuna ve gelişimine zemin hazırlamıştır.

Rönesans dönemi ile birlikte bilimin temel varsayımları yeniden ele alınmış, evrenin işleyişinin anlaşılması amacıyla rasyonel ve objektif bir yaklaşımlara yer verilen modern bilim görünümü hâkim olmuştur. Bu dönemde, matematiksel formülasyonlar, tümdengelimsel akıl yürütme, deneysel yöntemler ve geleneksel görüşlerden bağımsız doğrulanabilirlik önem kazanmıştır. Sistematik şüpheci yaklaşımlar da bu süreçte etkili olmuştur. Bu düşünce biçimlerinden beslenen Rönesans hareketi, aşkın olana karşı çıkan bir tavır sergileyerek insan ve insan yeteneklerinin yüceltilmesine vurgu yapmış ve böylece modern bilimin doğuşunu ve gelişimini hızlandırmıştır (Huff; 2003, Aktaran: Aslan; 2014). Rönesans döneminin tabii bir çıktısı olarak nüfus bulan aydınlanma çağı bilim insanları Rönesans döneminden miras aldıkları fikirleri deneysel bir düzlemde tahlil etmeye başlamıştır. Buradan hareketle denilebilir ki; bilim, modern bilginin doğuşuyla, yani aydınlanma çağı ile doğmuştur. Ancak belirtmekte fayda var ki bilim aydınlanma çağına bir çıktısı olsa da temelleri çok eskiye dayanmaktadır. Bilim bilgi felsefesi altında antik çağlara kadar dayanan bir geçmişe sahiptir.

3. İktidar Olgusu

“Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret, yetki ve yeteneği, devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi” şeklinde Türk Dil Kurumu tarafından tanımlanan iktidar kavramı genellikle siyasi kudreti temsil etse de bireyler üzerinde, toplumsal dönüşümü sağalayabilme yetisi olarak da ifade edilebilir.

İktidar kavramı, toplumsal hiyerarşide üst konumda yer alan ve bu hiyerarşiyi idare etme ve yönetme yetkisine sahip olan kurumsallaşmış güç olarak anlaşılmalıdır (Dmy.info; 2016).

İnsanları yönetebilme, onları yönlendirme gücü ilk uygarlıklardan beri varlığını sürdürmektedir. Ancak bu durum avcı toplayıcı ilkel insanlardan beri pek çok değişikliğe uğrayarak varlığını sürdürmüştür. Avcı toplayıcı toplumlarda toplumu yönetme, toplumu yönlendirme gücü doğal yaşamda olduğu gibi güçlü olanda bulunmaktaydı. Hayvanlar arasındaki hiyerarşinin aynısı insanlarda da görülmekteydi. Ancak tarımın keşfiyle geçilen yerleşik hayat düzeninde güç ve buna bağlı olarak toplumları yönetme, yönlendirme durumu da değişikliğe uğradı. Tarım devrimi ile geçilen yerleşik nüfus beraberinde nüfusun artmasını sağlamıştır. Artan nüfus ile beraber yönetilecek, yönlendirilecek kişilerin artması ve bununla beraber yayılan alanın genişlemesi iktidarın formatında da bir genişlemeye sebep olmuş ve bunun bir çıktısı olarak devletleşme meydana gelmiştir. Bu süreçten iktidar devlet ile tanımlanmaya başlanmış ve devletin yaptırım gücü olarak görülmüştür.

Sokrates'in felsefeyi metafizik konulardan insana ve insanın toplumsal hayatıyla ilişkili konulara yönlendirmesiyle başlayan antik çağda, toplumları dönüştürme yetisi olan iktidar; siyasal yönetim tarzına dayanmaktadır. Özellikle Yunan ve Roma medeniyetlerine bakıldığında devletleşme site-devleti olarak tanımlanan farklı büyüklükteki siyasal topluluklardır. Bu dönemdeki site devletler yönetme erkini yani iktidarı, toprak bakımından zenginleşen mülk sahiplerinin niceliksel artışları, kentin ve mülklerin korunması amacına hizmet etmiştir. Bununla birlikte site-devletler, toplumsal bir varlık olan insanların kolektif yaşamlarını düzenleme, toplumsal çatışmalarını çözümlenme, kozmostaki uyumu poliste de mevcut kılmak için de bu dönemde iktidarını kullandıkları bilinmektedir (Türkiye Bilgiimler Akademisi; 2023).

Roma İmparatorluğu'nun Doğu Roma ve Batı Roma şeklinde ikiye bölünmesiyle geçilen orta çağ dönemi -ki bu dönem V. yüzyıldan aydınlanma çağı olan XVI. yüzyılın sonlarına kadar süren bir dönemdir- Avrupa bölgesinde siyasi otoritenin olmadığı bir dönem olarak ifade edilmektedir. Yerleşik siyasi otoritenin olmayışı, yani devletsizlik durumu, yani siyasal yönetimin boşluğu iktidar gücünün Katolik kilisesi tarafından kullanmasını doğurdu. Roma İmparatorluğunun Doğu Roma ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmasıyla birlikte din ve siyaset ilişkilerinin de iki farklı biçim sergilediği görülmüştür. Batı Roma imparatorluğuna hâkim olan Katolik kilisesinin siyasetle ilişkisi önceden de belirtildiği üzere, teokratik yönetim biçimine bürünmüştür. Ortodoks kilisesinin hâkim olduğu Doğu Roma yani Bizans pratiğinde ise devlet bütün güce hakimdir. Buna göre, gökte nasıl tek bir devlet varsa, yerkürede de Tanrı'nın tek bir temsilcisi yani imparator vardır. Tanrı'nın yeryüzündeki tek vekili olan imparator hem dini hem de yönetimi elinde tutmaktaydı. İmparator hem devlet işlerinin hem de din işlerinin başıydı. Buna 'sezaropapizm' denilmektedir. Bu düşünce biçimine göre, din devlete bağlıdır. Patrik, imparatorun dünyevi otoritesini ve siyasi kararlarını destekler. Buna karşılık imparator, kiliseyi korur ve kilisenin resmi dini görüşünü savunur. Bu karşılıklı destek sistemi, din ve devletin birbirine bağımlı olduğu bir yapıyı ortaya koyar. Bu anlayışta kilise, devlet ile birlikte mevcuttur; ancak yine kilise, devletin aygıtının dışında ya da üstünde değil, devlet aygıtının tesis ettiği düzenin içinde resmi bir kurum hüviyetindedir. Buradan hareketle toplumları yönetme ve yönlendirme yetisi

olarak tanımladığımız iktidar gücü orta çağ döneminde kilisenin hakimiyetinde olduğunu söylemek isabetli olacaktır. Orta Çağ'da kilise, sadece dini bir merkez olmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal hayatın tüm alanlarını düzenleyen kapsayıcı bir ideolojik konum edinmiş ve bireyin yaşam tarzını, siyasi sistemleri ve ekonomik yapıyı da etkilemiştir. (Hocaoğlu; 1995).

Orta çağın sonlarına doğru fikirselsel ve düşünsel bağlamda meydana gelen değişimler üretim yapısının değişimini de beraberinde getirdi. Üretim yapısının değişiminin bir neden ve sonucu olarak burjuvazi şeklinde tanımlanan sermaye sınıfı ortaya çıkarmıştır. Sermaye sınıfının ortaya çıkışı, coğrafi keşifler, yeni ticari yolların keşfi, Avrupa ekonomisini değiştirdiği kadar yönetim biçimini ve dolanımındaki iktidar gücünü de değiştirmiştir. Bu döneme denk gelecek tarihlere otuz yıl savaşlarının sona ermesi ve Fransa'nın bu savaştan zafer ile ayrılması, Fransa kralına tam anlamıyla bir mutlakiyet sağlamıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak Fransa'da papalık kurumundan bağımsız bir kilise açılmıştır. Bu durum ise orta çağdaki kilise iktidarının sonunu mutlakiyet iktidarının doğuşu olarak okunmuştur. Ancak 17. Yüzyılın sonlarına doğru aydınlanma çağının getirdiği ilerlemelerin etkisi ile kişilerde özgürlük söylemlerini doğmuştur. Beraberinde bilimin doğuşu ve bilimsel ilerlemeler eski düzeni yıkmış; toplumu dönüştürme yetisini siyasal yönetim tarzına dayandıran anlayışı yıkmış; bilimi kullanabilenin iktidarlaştığı bir durumu ortaya çıkarmıştır. Bunun uzantısı olarak mutlakiyete yapılan başkaldırıları ve sonrasında Fransız İhtilali, liberal devlet anlayışını ortaya çıkarmıştır. Mutlakiyet ile iktidarı ele geçiren devlet kurumu, liberal yönetim anlayışı ile iktidarını ilk zamanlarda burjuva dediğimiz sermaye sınıfı ile paylaşmıştır. Ancak daha sonralarda sermaye sınıfının kendi çıkarları ile bilimi kullanması, bilimsel gelişmeler ve bilimsel gelişmelerin ışığındaki yaşanan teknik buluşlar ve ilerlemeler iktidarın sermaye sınıfına geçmesine neden olmuştur. Buna rağmen yönetim erki, yetkisi hala devlet dediğimiz kurumun güdümünde olmuştur. Ancak toplumsal dönüşümü sağlayabilme yetisi, gücü, diğer bir ifadeyle iktidar düşüncesi, bu dönemle birlikte sermaye sınıfının eline geçmişti. Artık toplumsal dönüşümü devlet yerine sermaye sınıfı sağlamaya başlamıştır. Bu gelişme II. Dünya Savaşı'na kadar sürecek ve II. Dünya Savaşı ile birlikte kısa süreli olsa da devlet dediğimiz kurum iktidarı ele geçirecek ancak neo-liberal politikaların hız kazanacağı 1980'li yıllarla birlikte iktidarı tekrar sermaye sınıfına kaptıracaktır devlet.

Ancak, iktidar sadece belirli kurumlarla sınırlı bir olgu değildir; aynı zamanda aile, okul, ordu gibi kamusal birimleri ortaya çıkaran hiyerarşik ilişkilerin her aşamasında yaygın olarak görülen bir kavramdır. Bu nedenle, iktidarı sadece çıkar, yasak ve baskı bağlamında değil, aynı zamanda iktidar mekanizmalarını oluşturma sürecindeki olumlu etkiler dizisi içinde anlamak gerekmektedir. (Koçdemir; 2010). Zira Foucault, iktidarın bireyin hayatının her alanına görünmez bir şekilde yerleştiğini ve bunu da toplumdaki çeşitli kurumlar aracılığıyla gerçekleştirdiğini ifade eder (Aktaran: Bilgi Toplumu;2023).

4. Sermaye ve Sınıf Olgusu

Sermaye ve/veya sermayedar kavramlarında herkesin kabul edeceği ortak bir tanım yapmak mümkün değildir, zira herkesin üzerinde anlaşmış olduğu bir tanım henüz geliştirilebilmiş değildir. Türk Dil Kurumu'na göre; *“bir ticaret işinin kurulması, yürütülmesi için gereken anapara ve paraya çevrilebilir malların tamamı, anamal, başmal, kapital, meta, resülmal'a*

sahip olan kimse” olarak tanımlanan sermayedar kavramı Türkçe diline Fransızca dilinden geçmiştir (TDK;2024). Fransızca dilindeki burjuvaziye karşılık gelmektedir. Burjuvazi, toplum bilimlerinde, *“üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran, geçimlerini el emeği ile sağlamayan ve iktidarların karar mekanizmasını etkileme gücüne sahip olan sosyoekonomik sınıftır”* (filozof.net;2024).

Sermayedar sınıf evvelinde kasaba ve şehirlerde yaşayan geçimini zanaat ve ticaret ile yapan ancak orta çağın sonlarına doğru kasaba ve şehirlerin gelişmesi ve bunun sonucunda burada yaşayan kimselerin sınıf bilincine sahip olmasıyla ortaya çıkmıştır.

Orta çağ döneminde kilisenin ve feodal beylerin etkisi altında bulunan şehir ve kasabalarda burjuva sınıfı yani sermayedarlar, aristokrasinin ve feodal beylerin baskısından ve etkisinden kurtulmak için çeşitli mücadelelere girişmiştir. Feodal yapının çözülmesi ile birlikte bağımsızlaşan şehir ve kasabaların yönetimini sermayedar sınıf üstlenmiş. Bu gelişme burjuvazinin batı toplumlarında giderek güçlenmesini sağlamıştır. 17. Yüzyılda yaşanan Fransız İhtilali ve sonrasında sanayi devrimi, burjuvazinin daha da gelişmesini ve siyasi ve ekonomik alanlarda da egemen hale gelmesini sağlamıştır. Fransız İhtilali ve sanayi devrimi ile aristokrasiye son veren sermayedar sınıf, egemenliğin halka ait olduğunu belirtmiş ve yönetim erkini ele geçirmiştir. Yani iktidarı, toplumsal dönüşümü sağlayabilme yetisini, eline geçirmiştir. Dönemin koşulları gereği, Fransız İhtilali ve sanayi devrimi sürecinden etkilenmesi ve etkilemesi sebebiyle, liberal düşüncüyü ve demokrasiyi benimsemiş ve çoğu toplumu etkileyerek formüle ettiği liberalizme ve demokrasiye dayanan özgürlük, eşitlik, halk egemenliği gibi ilkeleri arzulan idealler olarak belirtmiştir. Ancak bir yandan da fabrikalarda insana layık olmayan çalışma koşullarını dayatmış, uzun çalışma sürelerini emretmiş, yaşamda kalabilecek kadar geçimlik ücretler belirlemiş, kârını maksimize etmek amacıyla çocuk ve kadın dahi olmak üzere aileyi bir bütün olarak işçileştirmiş, kişileri mülksüzleştirmiştir. Aristokrasiyi alt eden bir sınıf olarak doğan burjuvazi yani sermayedar sınıf, zaman içinde soylu sınıfların yaşam tarzlarını benimsemiştir. Tasarruf, kişisel kazanç ve kâr hırsı ile hareket ederek rasyonaliteyi ön plana çıkarmıştır.

5. Eğitim Olgusu

“Belirli bir bilim dalında, belirli bir konuda bilgi ve beceri kazandırma, yetiştirme ve geliştirme işi, yeni kuşakların toplum yaşamında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları edinmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme” olarak tanımlanan eğitim, insanlık tarihi kadar eskiye dayandırma mümkündür (TDK; 2024). Çünkü eğitim, diğer varlıklardan akli ile ayrılan insana dair bir olgudur ve insan aklını işlevli kılmak eğitim ile mümkündür.

İlk çağlarda eğitim düşünsel bir problem olarak görülmüş, incelenmiş ve birçok düşünür tarafından eğitimin nasıl olması gerektiğine dair fikirler ortaya atılmıştır. İlk çağlarda yaşanan bazı coğrafi olaylar ve bu olayların varlıklı kimselerin gidebileceği birimlerde ki buna şimdilerde okul deniliyor, aktarılmasıyla eğitim işlemi icra ediliyordu. Bu dönemdeki eğitimin amacı bazı toplumlarda erdemli kişi olabilmek için yani kişi için bazı toplumlarda ise “güzel, çevik, gönlü tok, atak, dayanıklı, tam ve olgun insanlar yetiştirmek, ülkesine yabancı kesimlerin girmesine izin vermeyen, kapalı bir toplumun gerektirdiği askeri icaplarla sürekli askeri bir kışla kurmak olarak.” için yani toplum içindi (Levent; 2016).

Orta çağ zaman dönemi aynı zamanda dünyada egemen olan iki büyük dinin gelişim sürecini de içine almaktadır. Bu sebeple eğitim olgusu dinden etkilenmiş ve dini etkilemiş diyebiliriz. Bu dönemde eğitimin amacı araştırmalara yönelik olmayıp hakikati anlamaya dönük olmuştur. Orta Çağ'da Hıristiyan dünyasında sıkça kullanılan "skolâstik" veya "scholasticus" terimi, Latince "schola" yani okul kelimesinden gelir ve okulluluk anlamına gelir. Batı'daki Orta Çağ devletlerinde, tüm eğitim ve düşünsel faaliyetler bu nitelendirme ile tanımlanmıştır. Bu faaliyetler genellikle Orta Çağ ruhbanlarının kurduğu manastır ve katedral okullarında gerçekleştirilmiş ve geliştirilmiştir (Kartal; 2023). Orta Çağ'ın başlangıcından itibaren klerikal eğitim, yani kilisenin devlet ve toplum hayatına etkisi, hâkim bir durumdaydı. Bunun yanı sıra, 11. ve 12. yüzyıllarda şövalye eğitimiyle yeni bir dünyevi eğitim modeli ortaya çıkmaya başlamıştı. Ancak Orta Çağ'ın ikinci yarısında, yani 13. ve 14. yüzyıllarda ortaya çıkan üniversiteler, günümüze kadar gelen en önemli eğitim kurumları oldu. Üniversiteler genellikle eski kilise okullarından evrildi ve belirli bilim dallarına odaklanarak fakülteler şeklinde gelişti. "Universitas" terimi, o dönemde genellikle öğrenci kitlesini ifade etmek için kullanılırdı ve genellikle yabancı uyruklu öğrencilerin farklı milletlerden geldiğini belirtirdi. Üniversitelerin adı, bugünkü anlamıyla "bilimlerin birliği" anlamına gelmekten ziyade, "öğretmenlerle öğrencilerin birliği" olarak anlaşılırdı (Utku; 2023).

Düşünsel ve fikirsel anlamda gelişmelerin yaşandığı aydınlanma döneminde sosyal, ekonomik, bilimsel mecralarda olduğu gibi eğitim mecrasında da hızlı değişimler yaşanmış, eğitime dönük zengin akımlar olmuştur. Aydınlanma çağının bir ürünü olan hümanizm, din adına bireyi küçülten ve dünyeviliği zararlı gösteren anlayışa karşı çıkan, bağınazlığın karşısında duran bir harekettir. Hümanistler için temel sorun, insanın düşünsel yönden yeniden şekillendirilmesidir. Hümanizmin eğitim anlayışı, çok yönlü ve yaratıcı düşünceyi teşvik ederek "Evrensel İnsan"ın ortaya çıkarılmasını amaçlar. Ancak bu eğitim ideali, zaman zaman aristokratik bir biçimde şekillenir. Çünkü bu anlayış, okullarda tüm çocuklara yönelik bir eğitim olmaktan ziyade sıklıkla sadece edebiyatçılar ve sanatçılar için geçerli olan bir fikir olarak algılanır. Dolayısıyla hümanizm, okullar vasıtasıyla değil sosyal yaşam vasıtasıyla kendini geliştirmiştir. Rönesans döneminde ortaya çıkan ve din veya kiliseye yönelik iyileştirme hareketi olan reformun eğitim ideali, erkek ve kız çocukların benzer şekillerde eğitilmesini ve devletin okuma yazmayı herkes için zorunlu hale getireceği, halk eğitimine dayalı bir yaklaşımı içermekteydi. Aydınlanma çağı ile birlikte, bireylerin önyargılardan kurtarılması ve her şeyin düşünce süzgecinden geçirilmesi, akıl öne çıkarılarak din, ahlak, hukuk ve devlet ile ilgili doğruların ussal bir yöntemle ulaşılabılır olduğu bir sistem geliştirme çabası içine girildi. Bu çabaların doğası, geleneksel olan her şeye karşı şüphe duyulması yöntemini içeriyordu. Matematik ve doğa bilimleri ise artık bilimsel bir yöntemin örneği olarak büyük önem kazanmıştı. Dünyaya ilişkin düşünceler yavaş yavaş dünyevileşmekte ve laikleşmekte, metafiziksel dünya ile olan bağları zayıflamaktaydı (Eğitimin Tarihsel Temelleri; 2024).

Aydınlanma çağından günümüze kadar süren modern çağda eğitimin amacı, çocuğu diğer dünyadan ziyade bu dünyaya hazırlamaktır. İyimser düşünceyi benimseyenler için modern çağ eğitimcileri, akılcı düşünceye bağlıdır. Bu dönemde eğitim kurumları bilimsel bir görünüm kazanmaya başlamıştır, çünkü ilgili düşünceyi benimseyenlerle birlikte çocuğun ve öğrenmenin doğası incelenmiş, deneme okulları kurulmuş ve öğrenmeye dönük yeni teoriler ortaya

atılmıştır (Kartal; 2023).

Ancak modern çağda, devlet ve toplum üzerine yeni felsefi düşüncelerin etkisiyle eğitim ve okula atfedilen değer ve misyon, önceki dönemlere göre önemli ölçüde değişmiştir. Avrupa'da 18. yüzyılın sonlarından itibaren ticaret temelli ekonomik ilişkiler yerini sanayi temelli ekonomilere bırakmıştır. Bu süreçte, devlet idaresini ele geçirmeyi amaçlayan yeni sosyal sınıflar ortaya çıkmış ve bu sınıfların etkisiyle yönetim biçimleri değişmiştir. Monarşiler zayıflamış ve yıkılmış, yerlerini kapitalist bir ekonomik sistemin hakim olduğu demokratik yönetim biçimlerine bırakmışlardır. Bu idari değişimlerin sonucunda, monarşilerin bireyleri eğitimsiz bırakma politikası yerine, 'milli', 'kitlesele' ve devlet kontrolündeki okullar aracılığıyla yürütülen 'resmi' eğitim anlayışı egemen olmuştur (Şimşek; 2012).

6. Bilim ve Eğitim Arasındaki İlişkisellik

Bilme, bilgi, bilim gibi kavramlar, evreni, toplumu ve bireyin kendi yaşamını anlamasında, sosyal ilişkilerde varlık göstermesinde ve doğaya uyum sağlamasında önemli bir rol oynamaktadır. Antik çağlarda "bilge" olarak adlandırılan insanlar, XVII. yüzyıldan bu yana "bilim insanı" olarak tanımlanan kişiler aracılığıyla biriken ve kaydedilen bilgi sayesinde insanlar ve toplumlar, daha yaşanabilir, uyumlu ve dengeli çevreler oluşturmak için çaba göstermişlerdir. Bu çaba, sistematik ve kitlesele bir şekilde belirli kurumlarda uygulanan "eğitim" pratikleriyle gerçekleştirilmiştir (Işık; 2003).

Eğitim, her zaman, mevcut bulunduğu toplumsal yapının değerleri ile birlikte şekillenen normların hayata geçirilmesini amaçlayan bir kurum olagelmıştır. Eğitim, bilim gibi, toplumsal yaşamın diğer önemli kurumsal yapılarından direkt etkilenen pratikler şeklindeki birtakım davranışların, insan tipinin, düşünme biçimlerinin, yaklaşımların ötekilerine oranla daha önemli olmasına hizmet edebilir. Öte yandan eğitim, bir yandan okuma-yazma gibi insanın toplumsallaşmasında önemli rol oynayan becerileri kazandırırken, diğer yandan amacına yönelik olarak belirli değerleri tercih edilir ve vurgulanır hale getirme potansiyeline sahiptir. Eğitim, bu şekilde belirli bir "gizli gündem" ile toplum içinde belirli değerleri meşrulaştırma gücüne sahip olabilir (Işık; 2003). Bu çerçeveden hareketle toplumsal dönüşümü sağlayan güç olan bilgi ve dolanımında bilimin pratiğe dönüştüren kurum olarak görülecek eğitim ve çalışmamın bundan sonraki başlıklarında eğitim bilim bir bütün olarak eğitim başlığında değerlendirilecektir.

7. İktidar ve Eğitim Arasındaki İlişkisellik

Eğitimin müfredatı, vizyonu ve yöntemi üzerine ortak bir anlayış söz konusu olmasa da birey ve eğitim arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğu, herkesin üzerinde hemfikir olduğu ortak bir düşüncedir. İfade edilen ilişki modern dönemde öyle bir hal aldı ki; "var olmanın 'önkoşulu' gibi" görülmeye başlanmıştı. Eğitim, toplumsal yaşamda varlık gösterebilmek için artık zorunlu eğitim sürecini tamamlamanın önkoşulu haline gelmiştir. Bu bağlamda, eğitim modern zamanlarda açık ara önde olan bir "modern tabu" haline gelmiştir çünkü gerekliliği genellikle sorgulanmaz. Eğitime erişimin bir insan hakkı olarak kabul edilmesine rağmen, bireylerin eğitim kurumlarına katılma veya katılmama konusunda seçme hakkı olmaması bu konuyu daha karmaşık hale getirir. Devletlerin eğitim ve öğretimi tekelinde tutma ısrarı, neoliberal

politikalara sahip olanlar da dâhil olmak üzere tüm devletlerde devam etmektedir (Zencirkıran; 2011).

Genel olarak modern dönemdeki devlet anlayışı göz önüne alındığında, devletin bireylerin hayatına doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etme yetkisinin iktidarın doğal bir sonucu olduğu görülür. Eğitim de diğer toplumsal süreçler gibi iktidarın kapsamı ve etki alanında yer alır ve dolayısıyla vatandaşlar bu durumdan etkilenir; iktidarın taleplerine maruz kalır. Eğitimle ilgili yaklaşımlarda, insanları belirli amaçlara göre yetiştirmeyi hedefleyen tanımlamaların bulunduğu düşünüldüğünde, eğitim-iktidar ilişkisi önemli bir konu haline gelir. Bu ilişki, eğitimin sadece bireylerin bilgi ve becerilerini artırmakla kalmayıp aynı zamanda toplumun belirli normları ve değerleri doğrultusunda biçimlendirilmesini de içerir (Şimşek; 2012). İktidar, Foucault tarafından, bireyler arasında bir çeşit ilişki olarak tanımlanmıştır (Foucault;2014). İktidarı bu bağlamda değerlendirdiğimizde eğitim ve iktidar ilişkisi devletin uyguladığı eğitim politikalarından, kişilerin ebeveynleri ile ilişkilerinden okullarda öğretmenleri ile olan ilişkilerine kadar geniş yelpazede değerlendirmek mümkündür.

Louis Althusser'e göre eğitim, devletin ideolojik aygıtlarından biridir ve toplumda ideolojik hegemonyayı pekiştirmek için kullanılır. Althusser, ideolojinin sadece baskı veya zorlama yoluyla değil, aynı zamanda eğitim ve diğer ideolojik aygıtlar aracılığıyla da yayılabilen bir yapı olduğunu savunur. Althusser'e göre devlet, çocukları en uygun oldukları çağda, yani anaokulundan itibaren uzun yıllar boyunca eğitim sürecine tabi tutarak ideolojik hegemonyayı pekiştirir. Bu süreçte okullar, devletin ideolojik amacını örtük bir şekilde taşıyan kurumlar olarak işlev görür ve velilerin çocuklarını güvenle emanet edebilecekleri yerler olarak sunulur. Eğitimin zorunlu ve düzenli yapısı, Althusser'e göre devlet için ideolojik kontrol ve toplumsal düzenin sürdürülmesi açısından son derece etkilidir. Bu bağlamda, devletin eğitimi ideolojik bir araç olarak kullanması, toplumun belirli değerleri ve normları benimsemesine ve bu doğrultuda şekillenmesine katkıda bulunur. Althusser'in perspektifinden bakıldığında, eğitim sadece bilgi ve beceri kazandırmanın ötesinde, toplumsal yapıyı şekillendiren ve ideolojik hegemonyayı pekiştiren önemli bir araç olarak görülür (Althusser; 2002).

Erdoğan, eğitimin tamamen devletin kontrol ve gözetiminde zorunlu ve ücretsiz olarak sürdürülmesinin gayesi, bireylerin farklı kimlik ve aidiyetlerden uzaklaşarak devlete olan asli ve üstün aidiyetlerini güçlendirmektir. Bu görüş, devletin eğitim aracılığıyla vatandaşları belirli bir toplumsal düzen içinde eğitmeyi ve yönetmeyi amaçladığını vurgulamaktadır. Bu çerçevede, ulus devletlerin eğitim sürecinde öğrencilere devletin ideolojik ve toplumsal normları doğrultusunda bilgi ve değerler aşıladığı düşüncesi de önemli bir tartışma konusudur (Erdoğan; 2009).

Sönmez'e göre, devletlerin politik sistemleri ve kuruluş felsefeleri, vatandaşlar tarafından içselleştirilmeli ve yeni nesillere aktarılmalıdır ki bu, devletlerin sürekliliği için hayati öneme sahiptir. Bu aktarım sürecinin önemli bir parçası olarak okulların kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda eğitim, genç kuşaklara devletin resmi ideolojisinin aktarılma sürecini temsil eder. Her devletin eğitim ve öğretimi, kendi politik felsefesi doğrultusunda düzenlediğini belirtir. Ancak, toplumsal ve ekonomik yapıların eğitim üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, devletin eğitim üzerindeki otoritesinin her zaman istikrarlı olmadığını ve

bazı durumlarda devletin benimsediği resmi ideolojiye karşı çıkan bireylerin yetişebileceğini ileri sürer. Bu durum, eğitim sisteminin sadece devletin istediği doğrultuda işlemediği ve potansiyel olarak devletin varlığını tehdit edebilecek bireylerin yetişmesine yol açabileceği anlamına gelir (Sönmez; 1998).

Smith, herhangi bir ülkede eğitimin kontrolünün kimin tarafından sağlanacağı konusunun, büyük ölçüde o ülkede yaygın olan politik düşünceyle alakalı olduğunu ileri sürer. Bununla birlikte, ülkelerin tarihsel geçmişlerinin ve birikimlerinin de eğitim üzerinde hâkim olan iradenin belirlenmesinde etkili olduğunu iddia eder. Smith, totaliter devletlerde, devletin tüm iktidarı tekelinde toplamasının bir çıktısı olarak, iktidar sahiplerinin eğitimi *“kesin ve paylaşılamaz bir yetkiyle göttüklerini”*, eğitimin bu rejimlerde devlete hizmet etmek için var olduğunu savunur (Smith; 1967).

Eğitim, *“terbiye olmakla, emir altına girmekle, itaat etmekle ve dahası hizmetkarlıkla başlar ve bunu hedefler”* (Nietzsche; 1991). Buradan yola çıkarak denilebilir ki iktidarlar, kendi ideolojik düşüncesini bireylere yansıtma imkanını eğitim mecrasında bulur. Bu bağlamda eğitim argümanı ile iktidarlar tüm halkın düşünce ve değer biçimlerini bir ‘eritme potası’ içinde kaynaştırılıp bütünleştirilme gayesine yönelmiştir. Bu çerçeveden incelendiğinde eğitim, toplumsal bir gayeye ulaşmak için bir aparat olarak kullanılır.

8. Sermaye ve Eğitim Arasındaki İlişkisellik

1789 yılında Fransız İhtilali ile aristokrasiyi halktan aldığı destek ile yıkan burjuva sınıfı, yani sermayedar sınıf, sanayi devriminin uzun yıllara yayılması ile güçlenmiş, gücüne güç katmıştır. Söz konusu dönemden günümüze kadar ki süreçte kapitalist üretim şeklinin devam etmesi burjuvazi sınıfının bu gücünden ve bu gücünün getirdiği iktidarından -hakimiyetinden- kaynaklanmaktadır. Ancak tarihsel süreçte çok nettir ki bir sınıfı deviren yeni sınıf belli bir süreçten sonra devirdiği sınıfın gömleğini giymektedir. Burjuvazi sınıfı da öyle yapmıştır. Aristokrasiyi yıktıktan belli bir süre sonra aristokrasinin üzerinden çıkardığı gömleği kendisi giymiş; ancak belli farklılıklarla. Zira burjuvazi, aristokrasinin ön planda tuttuğu soyluluk yerine parayı, sermayeyi ön planda tutmuştur.

Aristokratik yönetim anlayışında eğitim sadece soylular için bir hak olarak görülüyor ve soylular eğitim alabiliyordu. Aristokrasiyi halk desteği ile yıkan burjuvazi, halkın desteğinin devamlılığı -en azından o dönem için- sağlamak için eğitimi tüm birimlere yaydı. Artık soylu veya halk fark etmeksizin eğitime ulaşabiliyordu. Lakin burjuvazisinin iktidarını toplumsal alanlara yayması, yani egemenliğini yayması, sonrasında eğitimi özelleştirilmeye başlandı. Karlı bir sektör olarak görülen eğitim alanı o dönemden sonra hiç olmadığı kadar özelleştirilmişti. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde eğitimin metalaştığı görülmektedir.

Lakin sermaye dediğimiz burjuvazi ile eğitim arasındaki ilişki sadece bununla sınırlı değildi elbette. Zira burjuvazi yaydığı egemenliğinin kalıcılığını ve/veya sürekliliğini istemekteydi. Bu sebeple eğitimin içeriğini de belirlemeye kararlı idi. Burada eğitimin müfredatı devreye girecekti. Müfredat, öğretim programı anlamına gelmektedir (TDK; 2024).

Eğitim tasarımının sermayenin iktisadi ve politik imgelemesine dayandığına dair ifadeler, kapitalist üretim ve toplum yapısının gelişimi ile eş zamanlı olarak eğitimin

kurumsallaşmasının da belirli bir süreç içinde gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Kapitalist üretim biçimi, iş bölümüne dayalı olarak meslek erbabı yetiştirme ihtiyacını ortaya çıkarmış ve bu süreç aile dışında, yasal düzenlemeler çerçevesinde ve belgelendirilmiş şekilde yürütülmeye başlanmıştır. Bu durum, eğitimin kurumsallaşmasının ve ekonomik-politik tasarımının itici gücü olarak öne çıkmaktadır. Modern toplumların ihtiyaç duyduğu bireylerin ve yurttaşların yetiştirilmesi, toplumun sürekliliğini sağlama ihtiyacı ile birleştiğinde, eğitim sisteminin ekonomik ve politik amaçlarla şekillendirilmesi daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, eğitimin işlevleri arasında sadece meslek edindirme değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve süreklilik sağlama rolü de bulunmaktadır (Ünal; 2012). Eğitim pratiklerinin kurgulanışındaki iktisadilik, toplum mühendislerinin usta ellerinden çıkmış bir neo-liberal ütopya dayandır. Bu ütopya, “güçlü bir açıklayıcılığa da, gerçek bir bilimselliğe de sahip olmayan” iktisat Ortodoksisinin yeniden ürettiği bir dünyaya işaret eder. İktisadın, sosyalliğe ve moral değerlere düşünsel uzaklığı ve toplum mühendisliğinin ideologluğunu üstlenmesi nedeniyle, eğitim imgelemi, “mümkün olanın en iyisi olan bu dünyayı sürdürme”yi ve yeni kuşakları, bunun “bizim [ve yeni kuşakların] sürdürmeyi istediğimiz dünya” olduğuna inandırabilmeyi başarabilecek bir eğitimidir. Bugünün eğitim sistemi, bizi, “ne için yaşadığımızı ve ne için yaşamak istediğimizi keşfetme konusunda özgürleştiren” değil, bizi ve gelecek kuşakları “iktisat için yaşadığımızı” ikna etmeye çalışan bir eğitim sistemi olarak düzenlenmiştir. Bu eğitim süreci aracılığıyla, Morgan’ın ifadesiyle, “iktisadın motorlarının bizim motorlarımız [olduğu]” ve bunların bizim “doğal” davranışlarımızı ve güdülerimizi yansıttığını kabul etmemiz beklenir (Ünal; 2012).

Gerek iktisadi gerekse de politik anlamda düşündüğümüzde sermaye sınıfı için eğitimi bir torna atölyesine benzetmek yanlış olmayacaktır. Her dönemde sermaye sınıfı kendi çıkarları doğrultusunda toplumlara dönüştürmek ister. Toplumsal dönüşümü ise iki aşamada yapmak durumundadır; yukarıda da değinildiği gibi, iktisadi ve politik. Maksimum fayda sağlamak amacıyla yeni yatırım alanları keşfeden ve bu alanlara yatırım yapan sermayedar sınıf ihtiyaç duyduğu işçiyi torna atölyesi dediğimiz eğitim alanlarında yetiştirir. Gelecek ile alakalı planlar yapar ve buna uygun işgücünü hazırlar kendine. Diğer açıdan konuya değindiğimizde sermayedar sınıf iktidarını sürdürmek amacıyla; torna atölyesi dediğimiz eğitim alanlarında kendi politikasına uygun, birbirine benzeyen, bağımsız davranamayan, basit komutlarla harekete geçirilebilen, standart vatandaş kalıbına uygun, dünyayı ve sistemi sorgulamaktan uzak “ortalama insan” yaratmaktır. Burjuva ideolojisini benimseterek, en dinamik çağında gençleri pasifize ve atomize ederek, sindirerek, alternatif fikir beyan edemeyen, pasif, el pençe divan ilişkilere alıştırılmış insanlar yetiştirmektedir.

Amerikalı bir öğretmen olan John Taylor Gatto’nun araştırmasına göre, Amerika’da ve tüm dünyada 1905’lerden itibaren yaygınlaşan zorunlu kitle eğitiminin amacı şuydu (Marksist.net; 2024):

"Vasat düşünürler üretmek, insanın ruhsal boyutunu bastırmak, çocukların liderlik özelliklerini silmek, boş ve zayıf sahibi yurttaşlar yetiştirmek. Tüm bunların hedefi de toplumu 'yönetilebilir' kılmak. (...) köylü ve işçilerin, burjuvazi aleyhine tehlikeli bir dayanışma içine girmelerini engellemek. İşte modern endüstrileşmiş zorunlu eğitim, bu alt sınıfları bir cerrah bıçağı gibi

bölmeye yarıyor. Yaşa, test başarısına, konu ve alanlarına göre sürekli kompartımanlanan cahil kitle, daha çocuklukta birbirinden ayrılıyor. (...) Zorunlu eğitim, çocuklara hiç durmadan tüketmelerini öğretmedi; ondan da iyi bir şey yaptı: onlara düşünmemeyi öğretti. Ve böylece, yeni oluşan serbest pazarda çocuklar, oturup yeni çıkacak ürünleri bekleyen ördeklere döndüler”

9. Bir Tasarı Olarak Eğitim ve Eğitimin Kendi İçinde Çatlaklıkları

Leonard Cohen'in ifadesiyle 'her şeyde bir çatlak vardır, ışık oradan içeri sızar'. Bununla birlikte özellikle aydınlanma çağından sonra hakim olan bilimsel yaklaşımlardan pozitivist yaklaşıma göre her olgu kendi zıtlığıyla vardır ve varlığını bu zıtlık ile sürdürebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde bilim ve dolanımında eğitim de kendi zıtlığını yaratmıştır. Bu zıtlığı çatlaklık olarak ifade edilebilir.

Toplumunu dönüştürme, toplumsal dönüşü sağlama amacıyla iktidarın -sermaye ve/veya devlet fark etmeksizin- kullandığı araçlardan, ki en önemlisi, biri olan eğitim de yukarıdaki görüşe uygun olarak kendi zıtlığını yaratmıştır. Hakim iktidarın tasarısı içinde hakim iktidardan bağımsız bir çatlak oluşturmuştur

Eğitim kurumları, sadece eşitsiz bir topluma adapte olabilen ve bunu isteyen öğrencileri pasif hale getiren, açık ve örtülü bilginin karşı konulmaz bir şekilde aktarıldığı yeniden üretim merkezleri değildir. Öğrenciler tarafından bilginin yeniden yorumlanması genellikle kısmi kabul veya okulların planlanmış ve planlanmamış anlamlarının doğrudan reddedilmesiyle sonuçlanabilir (Apple; 2006).

Bu çerçevede düşünüldüğünde hakim iktidarın çıkarlarına uygun olarak kişilerin yeniden üretilmesi amacına hizmet edilmesi beklenen torna atölyesi gibi görülecek okullar hakim iktidarın isteklerini yerine getirmekle birlikte hakim iktidarın isteklerini eleştiren ve hakim iktidarın ideolojisini sorgulayan, karşı çıkan ve alternatif yollar arayan kimseleri de yetiştirecektir. Bu durumun en büyük örneklerinden bir tanesi Karl Marx'tır. Marx'ın Almanya'da öğrencilik yaptığı dönemlerde, Almanya'da hakim ideoloji kapitalizmdir ve dolayısıyla Alman eğitimi kapitalizmin çıkarlarına uygun şekillendirilmiştir. Bunu sonucunda çıktı olarak kapitalizme eklemenecek kişiler beklenmiş ve böyle de olmuştur; ancak beraberinde Karl Marx da bir çıktıdır ve kapitalizme en büyük alternatif yolu geliştirmiştir. Bununla birlikte hakim ideolojinin tasarımındaki eğitim kurumlarındaki çatlaklıkların büyük ölçeklere ulaşacağı da düşünülmemelidir. Zira kapitalist üretim ilişkileri ve dolanımındaki toplumsal yapı söz konusu çatlaklıkları tamir etmede maharetlidir. Bu sebeple ihtiyaç duyduğu işgücünü ve toplumsal yapıyı her dönem tesis etme gücüne sahiptir.

10. Sonuç Yerine

İnsan varoluşunun önemli sembollerinden biri olan irade, modern dönem ve devlet anlayışında, klasik dönemlere göre farklı bir algıya sahiptir. İktidar sahipleri, iktidarlarını sürdürmek için modern dönemin en önemli araçlarından bilim ve eğitimi kullanmaya başlamışlardır, bu süreç aydınlanma çağıyla başlamıştır. Özgür olduğunu düşünen bireyler iktidar sahiplerinin çizdiği alanlarda isteyerek ya da istemeyerek, farkında olarak veya farkında olmayarak eklenir. Bu eklenmeyi sağlayan pek çok aracın varlığıyla birlikte en önemlisi eğitim aracıdır.

İktidar sahipleri tarafından özellikle aydınlanma çağı sonrasında insanların kendileri ve eylemleri üzerinde düşünmelerini bile engelleyecek bir eğitim sistemi tasarlanmış ve torna atölyesine benzetilecek bir durum ile insanlar şekillendirilmiştir. İnsanlar iktidarın şekillendirdiği eğitimin bir çıktısı olarak piyasaya hazırlanarak her açıdan iktidarların sürekliliğini sağlayan bireyler haline getirilmiştir.

Sistem içinde kendini yeniden üreten insan kendine yabancılaşmış, sağduyusunu kaybetmiş, sorgulama-anlama-yorumlama yetisini yitirmiş; yitirmese de iktidarın aleyhine şekillenmeyecek hale gelmiştir. Bu durumların bir çıktısı olarak sahip olanlar ve sahip olmayanlar arasındaki makas açılmış, gelir dağılımı adaletsizleşmiştir. Kâr, insandan daha değerli hale gelmiş, örgütsüz, uysal işgücü talebi artmış ve bireyler bu talebe cevap verecek şekilde biçimlenmiştir.

Sadece ekonomik açıdan değil, toplumsal kültürel alanlarda da problemler yaratan bu uygulamalar en nihayetinde bir çatlaklık yaratmıştır. Böylece iktidarın devamlılığı için kullandığı en önemli araç olan eğitimdeki çatlaklık, hakim iktidarın amaçlarını sorgulayan anlamaya çalışan ve bu doğrultuda iktidar hegemonyasından çıkış yolları arayan, alternatif yollar geliştiren bir biçim almıştır. Ancak söz konusu biçimler hakim ideolojiyi değiştirecek büyüklükte değildir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2002). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, (çev.) Y. Alp ve M. Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Apple, M. W., (2006). Eğitim ve İktidar, (çev.) Ergin Bulut, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aslan, S., (2014). Günümüz Bilim Felsefesi Bağlamında İslâm Bilim Tartışmaları Syed Muhammad Naquib Al-Attas Örneği: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, M., (2009). Liberalizm, Demokrasi ve Türkiye Modeli, İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Çağdaş Bilim Anlayışı, Ünite:9, Çevrimiçi: <http://w2.anadolu.edu.tr/aos/kitap/IOLTP/1268/unite09.pdf>
- Foucault M. (2014). Özne ve İktidar, (çev.) Işık Ergüden ve Osman Akınhay, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.,
- Hocaoğlu, D., (1995). Laisizmden Milli Sekülerizme, Ankara:Selçuk Yayınları.
- Huff, T. E., (2003). The Rise of Early Modern Science; İslâm, China and the Modern. New York: Campridge University Press.
- Işık, N. E., (2003). ‘‘Bilim, Etik Ve Eğitim İlişkisi Üzerine’’, Türkiye Mühendislik Haberleri, S.423.
- Koçdemir, H. (2010). Thomas Hobbes’Da İktidar Ve Adalet Kavramları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nietzsche F.W., (1991). Gelecekteki Felsefe, (çev.) Ümit Özdağ, Ankara: İmge Yayınları.
- Smith, W.O.L., (1967). Çağdaş Eğitim, (çev.) N. Özyürek, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sönmez, V., (1998). Eğitim Felsefesi, Genişletilmiş 5.b., Ankara: Anı Yayınları.,
- Şimşek, S., (2012). Türk Eğitim Sisteminin Yapısal Özellikleri Bağlamında 1980 Sonrası Türkiye’de Eğitim-İktidar İlişkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Türkiye Bilimler Akademisi. Ulusal Açık Ders Malzemeleri, Siyasal Düşünceler Tarihi 1, Siyasal Düşünce Tarihine Giriş, hafta 1 s.6, Çevrimiçi: http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/2767/mod_resource/content/3/1.Hafta%20-%20Modern%20D%C3%B6nemde%20Siyasal%20Sosyal%20Kurumsal%20Yap%C4%B1%20ve%20Teoriye%20Dair.pdf
- Utku, R. (2023). Geçmişten Günümüze Avrupa’da Yüksek Din Eğitimi: İngiltere Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünal, L. I., (2012). İktisat İdeolojisi" Nin Yeniden Üretim Süreci Olarak Eğitim”, Ekonomik Yaklaşım, c.16,s.57.
- Zencirkıran, M. (2011). Düünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, Bursa: Dora Yayınları. <http://bilgitoplumu.blogspot.com.tr/2004/12/mchel-faucault-ve-iktidar-zmlmesi.html>
http://docplayer.biz.tr/11518149-Egitim-bilimlerine-giris-dersi-vize-calisma-notlari-yrdr-faruk-levent.html#show_full_text
<http://docplayer.biz.tr/11518149-Egitim-bilimlerine-giris-dersi-vize-calisma-notlari-yrdr-faruk-levent.html>
http://marksist.net/okurdan/Burjuva_Egitim_Mufredati.htm
<http://sadiktekin.blogspot.com.tr/2016/04/modern-siyasal-dusuncenin-ana.html>
<http://www.dmy.info/guc-iktidar-nedir-kaynagi-ve-ozellikleri/>
<http://www.filozof.net/Turkce/sosyoloji/481-burjuvazi-nedir-burjuva-nedir-burjuva-sinifibuyuk-burjuva.html>
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0KT%C4%B0DAR
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=M%C3%9CFREDAT
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SERMAYE
<https://by552mugesrakartal.wordpress.com/egitim-bilimin-tarihcesi/>